

skab var tiltænkt en hovedrolle i det kuldsejlede danske forsøg på at opbygge en koloni på De Nicobariske Øer.

Ud over litteratur bygger de fleste bidrag også på arkivalske kilder, primært dagbøger og lignende, samt materiale fra Etnografisk Samling (Nationalmuseet) og andre specialsamlinger. Når man ser på, i hvor høj grad ekspeditionsaktivitet begrundes ud fra og formes af udenrigspolitiske og diplomatiske forhold, må man dog undre sig over, at der kun i ganske få kapitler er gjort brug af materiale fra den offentlige administration. Især er det bemærkelsesværdigt, at der slet ikke er brugt materiale fra Udenrigsministeriet og kun i et par tilfælde fra Grønlandsadministrationen. Kilderne findes og kunne uden tvivl have underbygget og antageligt også nuanceret diskussionen af udenrigspolitiske vinkler og diplomatiske forhold.

Det noget uhåndterlige storformat kommer til sin ret, når man ser på den imponerende billedside. Ekspeditionsrejser skaber kort, tegninger og billeder og hjembringer iøjnefaldende artefakter, som her er rundhåndet gengivet i stort format og i farver. De flotte illustrationer er stor del af læseoplevelsen.

Henrik Knudsen

| KAI MERTEN: *„Ich habe im Himmel keine Spur von dir gesehen.“ Religionsbegegnung in Grönland im 18. Jahrhundert (Nordic Studies in Religion and Culture / Nordische Studien zur Religion und Kultur 7)*, LIT Verlag, Münster 2020, 578 s., 49.90 euro.

Det centrale tema i Kai Mertens bog er mødet mellem grønlandernes religiøse forestillingsverden og kristendommen. Dette religionsmøde behandles både i relation til den tidligste mission (Hans Egede og Brødremenigheden) og mere end et halvt århundrede senere, i Evighedsfjorden i den religiøse bevægelse omkring Maria Magdalene og Habakuk.

Bogen er delt op i tre hoveddele, en indledning og en sammenfatning. Litteraturlisten indeholder utrykte kilder (primært fra Rigsarkivet og en lille håndfuld fra Brødremenighedens arkiv i Herrnhut), trykte kilder og sekundærlitteratur. Der er intet register i bogen. Indledningen er delt op i fire underafsnit, der behandler bogens tema og opbygning, primærkilderne, forskningsoversigt, og teoriafsnit. Teoretisk læner værket sig op ad religionsvidenskabelige modeller (Michael Pye og Peter Burke), og kommunikationsteori (Niklas Luhman formidlet gennem Volkhard Krech) og anser således religionsmødet som en kommunikativ begivenhed. Derudfra vil Merten udarbejde selve forløbenes gang og anledninger, samt undersøge de religiøse specia-

listers rolle som repræsentanter for og mulige produkter af deres respektive religiøse fortolkningssystemer og kommunikationen deraf (s. 54).

Første hoveddel (s. 57-222) omhandler Grønland i 1700-tallet. Her gives en præsentation af Grønlands historie indtil 1700-tallet (hvorved der primært menes nordboerne og hvalfangerne), den indfødte befolknings religiøse verdensbillede og sociale struktur (formidlet gennem Hans Egede, David Cranz, Hinrich Rink, Fridtjof Nansen, Peter Freuchen og andre europæere) og endelig missionærerne i Grønland i 1700-tallet, både de lutherske fra den dansk-norske mission, samt dem fra Brødremenigheden.

Anden hoveddel (s. 223-391) behandler møderne mellem åndemanerne og missionærerne. Her er der underkapitler, der beskæftiger sig med møderne mellem åndemanerne og henholdsvis Hans, Poul, og Niels Egede i deres forskellige dagbøger. Der er også en analyse af en fiktiv meningsudveksling mellem en missionær og en angakkoq (åndemanager) skrevet af Poul Egede i 1751 og en sammenfattende fortolkning af religionsmødet som en sangduel.

Tredje og sidste hoveddel (s. 393-534) omhandler den religiøse bevægelse omkring Maria Magdalene og Habakuk. Hoveddelen indeholder en historisk gennemgang af bevægelsens tilblivelse og baggrund baseret på både danske skriftlige kilder og den grønlandske mundtlige tradition, en religionshistorisk analyse, og en religionshistorisk klassifikation. Mertens fortolkning, der tildeler Brødremenigheden en større indflydelse end tidligere forskning, ser profetbevægelsen som et forsøg på at skabe forbindelse mellem døbte og udøbte hinsides skellet mellem levende og døde – bestemt en meget interessant tolkning, der tager omvendelsen og udsigten til de levendes rige alvorligt. Men argumentet bliver udfoldet nærmest som et puslespil af citater fra en stor mængde kilder, hvor sammenhængen ikke sjældent foregår via associationer. Man får dermed ikke et samlet billede og er nogle gange forvirret med hensyn til, hvad den enkelte brik bidrager med. Men ideen er et godt bud på et påtrængende tema for ny-kristne grønlandere. Der er også en tiltrængt omend begrænset inddragelse af Brødremenighedens betydning for den grønlandske religiøsitet, en betydning der ofte underspilles til fordel for den dansk-lutherske mission.

Bogen er meget lang, hvilket ikke mindst skyldes den enorme mængde citater fra kilderne i de afsnit, der danner grundlaget for de religionshistoriske analyser. Disse kilder stammer hovedsaglig fra den dansk-norske missionshistorie (Hans og Poul Egede, Henrik Glahn, Hans Egede Saabye) og enkelte kolonihistoriske aktører (Niels Egede, Lars Dalager, Hinrich Rink). Ud over tre håndskrifter fra Brødremenighedens ellers omfattende arkiv benyttes David Cranz' *Historie von*

Grønland fra 1765, og denne fremhæves også som den vigtigste kilde, der indeholder størstedelen af informationen fra missionærernes dagbøger og breve. Det er da heller ingen overdrivelse, at Cranz indeholder en del materiale fra de første 30 år af Brødremissionen i Grønland, men nogen pålidelig historisk kilde er han næppe. *Historie von Grønland* er blevet til i årene efter grundlæggeren Grev Zinzendorfs død i 1760, hvor Brødremenigheden undergik en omfattende omstrukturering og selvansagelse. Cranz' bog er i høj grad et produkt af disse teologiske, institutionelle og administrative omkalfatringer og må derfor tages med endnu flere forbehold, end det normalt er tilfældet. Mertens noterer (s. 28), at han i sine undersøgelser af det egentlige kildemateriale i Brødremenighedens arkiv ikke er stødt på oplysninger om møder mellem missionærer og shamaner, og at det derfor er et mindre frugtbart materiale end de dansk-norske kilder. Dette viser, som begrebet „religionsmøde“ også antyder, at Mertens antager, at der er tale om møder mellem repræsentanter for religionerne, altså missionærene over for shamanerne. Det kan godt undre, for han er klar over at 1) „Schamanismus“, som påpeget af Birgitte Sonne, ikke dækker over et samlet religiøst system, og 2) at det før-kristne samfund i Grønland ikke var institutionaliseret. Alligevel er hele argumentet og kildeudvælgelsen bygget op over en meget eurocentrisk forståelse af magtkampen mellem missionær og angakkok. Det kan ikke undgå at give bogen et noget ensidigt præg, selvom den forsøger at give et mere balanceret billede af religionsmødet. Endelig bør det nævnes, at bogen er udelukkende fokuseret på religiøsitet og er ikke interesseret i at bevæge sig ud over de nogle snævert udstukne grænser for religionsudøvelse og religionsforståelse. Dermed kan den på trods af nogle af de nyere tiltag virke, som om vi bevæger os nogle årtier tilbage i tiden.

Christina Petterson

| RASMUS DAHLBERG, SØREN NØRBY & JAKOB SEERUP: *Frederik i flåden. Kronprins, konge og søofficer*, Gads Forlag, København 2021, 200 s., 299 kr.

De tre flådehistorikeres bog om Frederik 9.'s entusiasme for søværnet er et vellykket forsøg på at fremstille denne entusiasmes centrale plads i denne danske konges liv både i hans egenskab af officer, kronprins og konge, for eksempel om bord på kongeskibet.

Der er i bogen i reglen afsat en side til hvert afsnit, og afsnittene udgør i forskelligt antal et overordnet emne, for eksempel kongens uniformer, hans tjenstgørende karriere som søofficer, Grønlandsfærden i